

Θὰ ἦτο ἔργον εὐχῆς, ἂν ὁ συγγραφεὺς προέβαινεν εἰς ἔκδοσιν καὶ ἄλλων ἔργων συγγραφέων, ἐξ ἐκείνων τὰ ὅποια κρατεῖ ἀνέκδοτα καὶ τὰ ὅποια θὰ συνέβαλλον νὰ γνωρίσουν οἱ σύγχρονοι Ἕλληνες τὰ ἀθάνατα πνευματικὰ δημιουργήματα τῶν προγόνων των.

ΠΑΝ. Κ. ΓΕΩΡΓΟΥΝΤΖΟΣ

* * *

ΒΑΣΙΑ. ΙΩ. ΤΟΓΙΑ, 'Ο Διγενῆς Ἀκρίτας ὡς ἐθνικὸ σύμβολο στὴν ποίηση τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ, Ἀθήναι 1966, σχ. 8ον Μ, σελ. 41.

Ὁ Παλαμᾶς εἶναι ἐκ τῶν ὀλίγων ἀξίων τοῦ ὀνόματος Νεοελλήνων ποιητῶν, ὁ ὅποιος πέρα τῶν ἀτομικῶν καὶ τῶν πανανθρωπίνων θεμάτων ἀπησχολήθη σοβαρῶς μὲ τὴν ποιητικὴν ἔκφρασιν τῆς οὐσίας τοῦ ἔθνους εἰς τὸ ὅποῖον ἀνήκει, καὶ μάλιστα τόσον σοβαρῶς καὶ ἐμμόνως ὥστε αὐτὸς ὁ ἴδιος νὰ καυχᾶται ὅτι ὑπῆρξε ποιητὴς τοῦ γένους του. Ἐὰν ὁ ποιητὴς οὗτος ἐπέζη τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου, ἡ ἐθνικὴ ψυχὴ ἀσφαλῶς θὰ ἐδοκίμαζε ῥίγη συγκινήσεως ἀπὸ ποιήματά του ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὸ μέγα ἔπος εἰς τὰ Βορειοηπειρωτικὰ βουνὰ καὶ τὰ τιτάνεια μεγαλουργήματα τῆς γραμμῆς Μεταξᾶ, τὰ ὅποια ἔκαμαν καὶ αὐτὸν τὸν Χίτλερ νὰ ὑμνήσῃ τὴν ἀνδρείαν τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν Σπαρτιατικὴν των ἀφοσίωσιν εἰς τὸ καθῆκον τῆς ὑπερασπίσεως τῆς Πατρίδος των. Ἡ Πατρίς ὀφείλει νὰ περιμένῃ τὸν ποιητὴν τοῦ μέλλοντος διὰ νὰ ὑμνήσῃ τοὺς θριάμβους τῶν τέκνων τῆς κατὰ τοὺς προσφάτους ἀγῶνας. Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ ἐθνικὴ ψυχὴ τῆς Ἑλληνικῆς νεότητος, ἡ ὅποια ἀναζητεῖ ὑψηλὰς πατριωτικὰς συγκινήσεις πρὸς διαμόρφωσιν τοῦ πόλου τῶν ἰδικῶν τῆς ἰδανικῶν, ἱκανοποιεῖται μὲ τὰς ἀξιεπαίνους προσπαθείας ποιητῶν ἐκ περιστάσεως καὶ ἐξ ἀνάγκης, τῶν Ἑλλήνων διδασκάλων, οἱ ὅποιοι μὲ πρόχειρα πατριωτικὰ ποιήματα καὶ σκέτες πειρῶνται νὰ θεραπεύσουν κατὰ τὰς ἐθνικὰς ἐσορτὰς τὴν αἰσθητὴν ἀνάγκην ὅπως συγκινήθῃ ἡ ἐθνικὴ ψυχὴ ἀπὸ τὰ πρόσφατα κατορθώματα τοῦ Γένους. Ἡ δὲν ὑπάρχουν ποιηταὶ κατὰ τὴν παροῦσαν περίστασιν ἐν Ἑλλάδι ἢ ἂν ὑπάρχουν, αὐτοὶ εἶναι τελείως διάφοροι τοῦ Παλαμᾶ καὶ δὲν αἰσθάνονται τὴν ἰδικὴν του κλήσιν νὰ εἶναι ποιηταὶ τοῦ Γένους των.

Ὁ γυμνασιάρχης κ. Β. Τόγιας εἶναι ἀξιόπαινος, διότι ἔστρεψε τὰς ἐρευνητικὰς του προσπαθείας εἰς τὸ ἔργον τοῦ κυριωτέρου Νεοελλήνου ποιητοῦ καὶ μάλιστα εἰς τὴν περιοχὴν ἐκείνην τοῦ τόσον ἐκλεκτοῦ καὶ ἐκτεταμένου ἔργου του, ἡ ὅποια σχετίζεται μὲ τὴν διερμηνεύσιν τῆς ἐθνικῆς ψυχῆς καὶ ἡ ὅποια φυσικὰ συνδέεται ἀμεσώτερον πρὸς τὸ παιδευτικὸν ἔργον ἐν τῷ σχολείῳ.

Ἐρευνῶν τὸ ποιητικὸν ἔργον τοῦ Παλαμᾶ ὁ συγγραφεὺς διὰ νὰ διαπιστώσῃ κατὰ ποῖον τρόπον ὁ καυχώμενος ὅτι εἶναι ποιητὴς τοῦ γένους του Παλαμᾶς μορφοποιεῖ ποιητικῶς τὴν περὶ τοῦ ἔθνους του ἀντίληψιν αὐτοῦ, εὐρίσκει ὅτι ἡ

γενική ιδέα τοῦ ποιητοῦ εἶναι ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος, ἐνιαῖον ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων διὰ τῶν βυζαντινῶν μέχρι τῆς δουλείας καὶ μετ' αὐτὴν ἀπὸ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ μέχρι τῆς εἰς τὸ μέλλον πλήρους ἀποκαταστάσεως αὐτοῦ εἰς τὸ ἀνῆκον αὐτῷ μεγαλεῖον, τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος εἶναι ἀθάνατον. Καὶ ὅταν ἀποθνήσκῃ ὑποδουλούμενον, ὁ θάνατος δὲν εἶναι ἄλλο τι ἢ προσωρινὸς ὕπνος, τὸν ὁποῖον ἀφεύκτως μίαν ἡμέραν θὰ ἀκολουθήσῃ ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ πορεία πρὸς τὰ ὑψηλά του πεπωμένα.

Καὶ ποιητικὸν σύμβολον αὐτῆς τῆς περὶ Ἔθνους ιδέας ὁ Παλαμᾶς ἔλαβε τὸν Διγενῆ Ἀκρίταν, τὸν ὑπέρμαχον τῶν συνόρων, τὸν φύλακα τὸν γρηγοροῦντα κατὰ μόνιμον ἀποστολὴν ἐπὶ τῆς ἀκεραιότητος τοῦ Ἔθνους του, αὐτὸν τὸν Διγενῆ ποῦ ὑμνοῦν τὰ ἀκριτικά ἔπη ὡς σύγχρονον, ἀλλὰ ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι γέννημα τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων, ἀλλὰ εἶναι ἥρωας τῶν Ἑλλήνων πανάρχαιος συγχεόμενος κάπως μὲ τὸν Ἡρακλῆ, καὶ ἐκδηλούμενος κατὰ καιροὺς ὑπὸ διαφόρους ὑποστάσεις, ὡς Λεωνίδα, ὡς Φωκᾶς καὶ Τσιμισκῆς, ὡς Βασίλειος Βουλγαροκτόνος κατ' ἐξοχὴν, ὡς Μαρμαρωμένος Βασιλιᾶς, ὡς Κανάρης, Καραϊσκάκης καὶ Κολοκοτρώνης. Κυρίως ψυχὴ τοῦ γένους ἀδάμαστος καὶ ἀθάνατος εἶναι ἡ κατηγορία τῶν ἀκριτῶν, τῶν ἡρωϊκῶν προμάχων τῶν ἐθνικῶν ἀγῶνων καθ' ὅλας τὰς ἐποχὰς τῆς ἡρωϊκῆς σταδιοδρομίας τοῦ ἔθνους, τούτων ὅμως συνθετικὸς ἐκπρόσωπος εἶναι ὁ Διγενῆς Ἀκρίτας, ὁ παλαίσιος προκλητικῶς πρὸς τὸν Χάροντα καὶ καταβληθεὶς μὲν, ἀλλὰ μὴ ἐξαφανισθεὶς τελεσιδίκως, ἔτοιμος νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ζωὴν καὶ δρᾶσιν κατὰ τὸν κατάλληλον χρόνον.

Διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὰς διαπιστώσεις του ὁ σ. ἐρευνᾷ τὸ ποιητικὸν ἔργον τοῦ Παλαμᾶ καὶ ἀνιχνεύει τὰ στοιχεῖά του κυρίως εἰς τὸ ἕβδομον τῶν δώδεκα δεκατετραστίχων τῶν Πατρίδων τῆς Ἀσάλευτης Ζωῆς (1895), εἰς τὰ ποιήματα ἀριθ. 17 καὶ 18 τῶν Ἰάμβων καὶ Ἀναπαίστων (1896), εἰς τὸν δον λόγον τοῦ Δωδεκαλόγου τοῦ Γύφτου (1907), εἰς τοὺς λόγους τέταρτον, ἕνατον καὶ ἐνδέκατον τῆς Φλογέρας τοῦ Βασιλιᾶ (1909) καὶ εἰς δύο ποιήματα τῆς Πολιτείας καὶ Μοναξιάς (1911) ὑπὸ τίτλους «Στὴ χώρα ποῦ ἀρματώθηκε» καὶ «Κύπρος». Διὰ τῆς συστηματικῆς του ἐρεῦνης ὁ σ. ἀποδεικνύει πλήρως ὅ,τι ἀποτελεῖ καὶ τὸν τίτλον τοῦ βιβλίου του, ὅτι ὁ Διγενῆς Ἀκρίτας εἶναι σύμβολον ἐθνικὸν εἰς τὴν ποίησιν τοῦ Παλαμᾶ.

Ὡς πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ἐκλογὴν τοῦ συμβόλου τούτου διὰ τοῦ ὁποῖου ἐζήτησε νὰ κεντρίσῃ τὴν ἐθνικὴν ψυχὴν πρὸς ἄνοδον, ἐπιστεῦθη ὑπὸ τοῦ Συκουτρῆ καὶ ἄλλων ὅτι ὁ ποιητὴς αἰσθανθεὶς τὸ ἄλγος ἐκ τῆς σβέσεως τοῦ 1897 ἠθέλησε νὰ παρηγορήσῃ καὶ νὰ πτερώσῃ τὸ Ἔθνος του ἐκλέγων ὡς σύμβολον ἀναστάσεως καὶ ἀνορθώσεως τὸν Διγενῆ Ἀκρίταν, καὶ ἐθεωρήθη ὅτι οἱ Ἰάμβοι καὶ οἱ ἀνάπαιστοι ἐγράφησαν τὸ 1897 εὐθὺς μετὰ τὴν ἤτταν. Ὅμως ὁ σ. ἀποδεικνύει ὅτι ἡ Συλλογὴ ἐξεδόθη μὲν τὸ 1897, πάντως πρὸ τοῦ πολέμου, ἀλλὰ προφανῶς αὕτη εἶχε γραφῆ ἤδη τῷ 1896. Πρὸ τοῦ πολέμου ὅμως ἐκείνου ἡ ἀτμόσφαιρα τῆς ἐθνικῆς ἐξάψεως καὶ τῆς ἀλογίστου αἰσιοδοξίας ὅλου τοῦ Ἔθνους, πρὸ τῆς θέρμης τῆς ὁποίας οὔτε ὁ Βασιλεὺς οὔτε ἡ Κυβέρνησις ἐτόλμησε νὰ ἀντιταχθῇ, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρηθῇ ὅτι ἀνήκει εἰς ἐποχὴν καταπτώσεως. Ἦτο ἐποχὴ

προσδοκίας μεγίστων κατορθωμάτων, εις την οποίαν μόνον ὀλίγοι διπλωματικῶς ἐνήμεροι ἦτο δυνατόν νὰ ἔχουν ἐπιφυλάξεις. Ἐπομένως ἄλλο ὑπῆρξε τὸ κίνητρον τῆς ἐκλογῆς τοῦ Διγενῆ ὡς συμβόλου καὶ ὄχι ἡ συναίσθησις τῆς ἀνάγκης πρὸς στήριξιν τῆς δῆθεν ἀπογοητευμένης ἐθνικῆς ψυχῆς, ὅπως φαίνεται νὰ πιστεύουν πολλοί.

Κατὰ τὴν ἰδικήν μου γνώμην ἡ ὑπὸ τοῦ Παλαμᾶ ἀναζήτησις ἐνὸς συμβόλου ἐθνικοῦ πρὸς ποιητικὴν ἐνσάρκωσιν τῆς αἰωνίας καὶ ἀθανάτου Ἑλλάδος ὀφείλεται ἀλλοῦ. Κατὰ τὴν μέχρι τῶν μέσων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἱστορικὴν ἀντίληψιν τῶν Εὐρωπαίων ἡ Ἑλλάς ὡς Ἑλλάς δημιουργὸς τοῦ πολιτισμοῦ εἶχε σβῆσει τῷ 338 μὲ τὴν κυριαρχίαν τῶν Μακεδόνων ἐπὶ τοῦ Ἑλλαδικοῦ χώρου. Οἱ Μακεδόνες καὶ κατόπιν οἱ Ρωμαῖοι καὶ ἐν συνεχείᾳ αἱ σλαβικαὶ εἰσβολαὶ καὶ ἡ τουρκικὴ κατὰκτησις ἐνομιζέτο εἶχον ἐξαφανίσει πᾶν ἔχνος Ἑλληνικότητος ἀπὸ τοὺς κατοίκους τοῦ χώρου τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἴμου. Καὶ ὑπῆρξε μὲν ἡ ἥρωϊκὴ ἐπανάστασις τοῦ 1821 δημιουργὸς μιᾶς στοργικῆς ἐλπίδος τῶν Εὐρωπαίων Φιλελλήνων ὅτι οἱ ἐπαναστατήσαντες ἔρχονται ὡς ἀπόγονοι τῶν ἥρωϊκῶν καὶ εὐγενῶν Περσομάχων, ἀλλὰ οἱ διάφοροι Φαλμεράυερ καὶ οἱ πολιτικῶς ἀντιμαχόμενοι πρὸς τὴν ἰδέαν τῆς ἀναδημιουργίας μιᾶς νέας καὶ ἀκμαίας Ἑλλάδος ἡμφεσβήτησαν τὴν συγγένειαν. Καὶ τότε κατὰ τὸ 1855 ὁ Κωνσταντῖνος Παπαρρηγόπουλος διὰ τοῦ μεγάλου του ἔργου ἐδίδαξε τὸ Ἔθνος του καὶ διεκήρυξεν εἰς τοὺς ξένους, ὅτι ὁ Ἑλληνισμὸς εἶναι συνεχὴς καὶ ἀδιάκοπος, καὶ ὅτι ἡ Ἱστορία του τὸν διακρίνει εἰς τὸν Ἀρχαῖον Ἑλληνισμόν, τὸν Μεσαιωνικὸν καὶ τὸν Νεώτερον. Οἱ Μακεδόνες ἦσαν καὶ αὐτοὶ Ἕλληνας, οἱ δὲ Ρωμαῖοι κατ' ὄνομα μόνον διώκησαν τὸν τόπον ἐπὶ τινὰς αἰῶνας, ἐνῶ ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐτῶν καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας ἡ Βαλκανικὴ χερσόνησος ἦτο Ἑλληνική. Αὐτὴν τὴν ὑπὸ τοῦ Παπαρρηγοπούλου διακηρυχθεῖσαν ἐνότητα καὶ ἀδιάκοπον συνέχειαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ὁ Παλαμᾶς ἐνστερνισθεὶς ἐζήτησε νὰ παραστήσῃ ποιητικῶς καὶ μετὰ πολλὰς ἀναζητήσεις συμβόλου κατέληξεν εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ Διγενῆ πιθανῶς τῷ 1896 ἔπειτα ἀπὸ τὴν διάλεξιν τοῦ Σωτηριάδου περὶ τῆς Βυζαντινῆς ποιήσεως, ὡς ἐν σελ. 13 σημειοῖ καὶ ὁ συγγραφεὺς τοῦ παρόντος βιβλίου.

ΠΑΝΑΓ. Κ. ΓΕΩΡΓΟΥΝΤΖΟΣ

* * *

CHARLES MUGLER, Professeur à la Faculté des Lettres et Sciences humaines de Nice, Aristote, De la génération et de la corruption, Texte établi et traduit, Paris Société d'édition «Les Belles Lettres» 1966, p. XVIII+101.

Ὁ Ch. Mugler εἶναι λίαν γνωστὸς εἰς τοὺς ἀναγνώστας τοῦ «Πλάτωνος» ἐκ βιβλιοκρισιῶν ἀναφερομένων εἰς τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθέντα ἔργα. Κατὰ τὸ 1959